

NAUČNI BILTEN

INSTITUTA ZA MENTALNO
ZDRAVLJE

09:2024

SADRŽAJ:

- **UVODNA REČ**
Nađa P. Marić
- **NAŠA ISTRAŽIVANJA**
Milica Vlajsavljević i sar.
- **PRIKAZ SLUČAJA**
Milutin Kostić i sar.
- **GOST BILTENA**
Dragan Popović
- **PROJEKAT KOJI OBEĆAVA - CEREBRO**
Milorad Dragić
- **MASTER RAD**
Aleksa Stamenković
- **O KNJIŽEVNOM KLUBU
NA INSTITUTU**
Petar Vuković
- **NOVOSTI IZ SVETA**
*Proživljeno iskustvo mentalnih
poremećaja kod adolescenata i
Apsolutni i relativni ishodi
psihoterapijskih tretmana za osam
mentalnih poremećaja*
- **NAUKA I UMETNOST**
*Odmaranje duše, Boris Milošević
i Nikola Rančić*

● UVODNA REČ

Uočili ste topliju, živopisniju naslovnu stranu? Pitate se odakle to? Odgovor može da bude i jednostavan i složen. Najjednostavniji je - na Institutu za mentalno zdravlje negovanje umetničkih aktivnosti traje koliko traje i Institut. O tome govore mnogi zapisi - već na zidovima Instituta možemo da posmatramo zidno slikarstvo srpskog ekspresioniste i simboliste Lazara Vujaklije (1914-1996), u salama i holovima da dodirujemo skulpture Ratka Vulanovića (1941-2023), a u sećanjima sa zahvalnošću da zadržimo zvuke i ambijente gostovanja horova Hrama Svetog Save (2020), Melodi (2018), Braća Baruh i Ars Vocalis (2016), što su samo neke od višegodišnjih aktivnosti Kulturnog kruga sredom.

Umetnost dolazi na Institut, ali tu i nastaje. Radovi koje je prikupio prof. Ljubomir Erić posloženi kao sekvence filmskog zapisa u hodniku Službe za naučno-istraživački i obrazovni rad Instituta (na fotografiji) ilustruju kreativnost korisnika naših usluga i pomažu svima nama da se bolje razumemo i lakše približimo jedni drugima. Šta se drugo očekuje od kutka za dušu, što treba da bude svaka psihijatrijska i svaka zdravstvena ustanova? Čemu uopšte služi nauka ako ne dobru za dušu?

Odnos između umetnosti i nauke je fascinantna i složena međugra koja je kroz istoriju privlačila pažnju stvaralaca i učenjaka. Iako naizgled različite discipline, umetnost i nauka su međusobno povezanije nego što bi se moglo u prvih mah pretpostaviti. Umetnost, koja se često povezuje sa kreativnošću, maštom i estetskim izražavanjem, i nauka, koju karakterišu logika, posmatranje i empirijski dokazi, dele duboku povezanost koja prevazilazi njihove očigledne razlike. Zajedno, one oblikuju simbiotski odnos, utičući i obogaćujući jedna drugu na načine koji proširuju granice ljudskog razumevanja i kreativnosti.

U svojoj suštini, umetnost i nauka su metode istraživanja prirode sveta. Dok nauka teži da razume i objasni pojave kroz rigorozno posmatranje, eksperimentisanje i analizu, umetnost

istražuje svet kroz subjektivne interpretacije, emocije i čulne doživljaje. Iako su različite, umetnost i nauka mogu se preklopiti, pri čemu umetnost približava naučne koncepte javnosti, dok nauka inspiriše umetničke inovacije. Obe doprinose našem intelektualnom i kulturnom razvoju, obogaćujući naše živote i šire naše civilizacijske perspektive, uz mnoga etička pitanja koja nosi svaki razvoj vs. "razvoj". U tome zapravo i leže izazovi našeg postojanja u jednoj epohi.

Zbog svih navedenih razloga, jednostavnih ali i složenih, od ovog broja u Biltenu će se naći prostor za umetnost kreiranu pod krovom Instituta. Taj opus nije mali i ne staje u Bilten. Zato, za sve što ne stane na njegove stranice, želimo da nađe svoje mesto na vidljivim zidovima, u prometnim salama ili između korica bestseleru koji imaju daleko veći značaj od našeg minimalno tiražnog Biltenu.

Prof. Nađa Marić Bojović

(slika na naslovnoj i poslednjoj strani je u vlasništvu doc. dr Bojane Pejušković)

● NAŠA ISTRAŽIVANJA

Dr Milica Vlajsavljević sa saradnicima

Istraživački tim sa Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu, u sastavu dr Milica Vlajsavljević (prvi autor), klin. asist. dr Vanja Mandić-Maravić, klin. asist. dr Roberto Grujičić, dr Sanja Leštarević, dr Jelena Vasić i prof. dr Milica Pejović Milovančević (nosilac rada), objavio je u aprilu 2024. godine rad u časopisu *International Journal of Developmental Disabilities*. U radu su prikazani rezultati istraživanja pod nazivom “Differences in needs and availability of healthcare, education and social protection between school-age children and youth with autistic spectrum disorder and their families in Serbia”, koje je deo doktorske teze dr Milice Vlajsavljević. Doktorand i kolege su analizirali razlike u dostupnosti zdravstvene zaštite, obrazovanja i socijalne podrške mladima sa poremećajima iz spektra autizma (PSA) u našoj zemlji i izazove sa kojima se suočavaju njihove porodice. Rad pruža značajan doprinos razumevanju specifičnih potreba mladih uzrasta 15-30 godina sa PSA, uzrasta koji je često zastupljen u prethodnim istraživanjima.

Osobe sa PSA i njihove porodice se suočavaju sa jakom stigmatizacijom, nedostatkom podrške i otežanim pristupom uslugama zdravstvene i socijalne zaštite. Prethodna studija Pejović-Milovančević i saradnika iz 2018. godine, koja se foku-

sirala na potrebe roditelja dece sa PSA školskog uzrasta, pokazala je da više od 90% ispitanika smatra neophodnim obezbeđivanje dodatne podrške u obrazovnim institucijama i u kući, kao i poboljšanje komunikacije sa pružaocima usluga. Frustracija roditelja zbog otežanog pristupa uslugama izdvojila se kao jedan od ključnih problema čije rešavanje zahteva širok multi-sektorski pristup. Iako je takav pristup ovim osobama neophodan ne samo u detinjstvu već i tokom odraslog doba, do sada nije bilo istraživanja koje se bavi statusom nege, podrške i potreba adolescenata i mladih odraslih osoba sa PSA u Srbiji.

Istraživanje Vlajsavljević i saradnika predstavlja prvo sistematično mapiranje dostupnosti usluga za mlade uzrasta 15-30 godina sa PSA u Srbiji, sa posebnim fokusom na tranziciju iz detinjstva u odraslo doba. Ciljevi istraživanja su bili utvrđivanje osnovnih potreba ovih pacijenata i njihovih porodica u Srbiji, mapiranje dostupnih usluga podrške, kao i analiza razlika u potrebama i dostupnosti usluga između dece školskog uzrasta i adolescenata/mladih odraslih osoba.

Uzorak su činili roditelji/staratelji mladih sa PSA (n=85), regrutovani iz baze podataka Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu. Korišćen je upitnik o potrebama staratelja (eng.

The Caregiver Needs Survey) koji se sastoji od četiri dela: demografske karakteristike roditelja/staratelja, demografske i kliničke karakteristike njihovog deteta, iskustva sa pruženim uslugama (angažovanje u različitim tretmanima, iskustva sa obrazovnim sistemom i dnevnim boravcima), i percepcija roditelja/staratelja o osnovnim problemima i prioritetima u nezi i podršci. Rezultati su poredeni sa prethodnim istraživanjem iz 2018. godine, koje je koristilo isti instrument procene i koje je obuhvatilo uzorak od 231 roditelja/staratelja dece školskog uzrasta sa PSA.

Rezultati su pokazali da se tokom adolescencije i ranog odraslog doba značajno smanjuje korišćenje većine usluga podrške, dok farmakoterapija postaje primarni modalitet tretmana (psihotropni lekovi se značajno češće propisuju mladima uzrasta 15-30 godina - 60% u poređenju sa decom školskog uzrasta - 44%, $p < 0,05$). Ovi nalazi mogu ukazivati na nedostatak informacija o dostupnim uslugama ili nedostatak prilagođenih tretmana za mlade sa PSA po završetku školovanja.

Istraživanje je takođe pokazalo potrebu za unapređenjem inkluzije u obrazovnom sistemu, budući da je mali broj mladih sa PSA koristio podršku ličnih ili nastavnih asistenta.

U obe studije utvrđeno je da većina porodica (70%) dobija mesečnu finansijsku podršku iz budžeta Republike Srbije. Roditelji/staratelji mladih uzrasta 15-30 godina sa PSA više su se oslanjali na profesionalce i druge roditelje dok su se u manjem procentu informisali putem interneta, u poređenju sa roditeljima/starateljima dece školskog uzrasta iz istraživanja mlađe populacijene ($p < 0,001$), što bi moglo ukazivati na poboljšanje komunikacije i poverenja između porodica i pružalaca usluga tokom vremena. Takođe, roditelji/staratelji starije populacije sa PSA (15-30 godina) prijavljivali su manje problema sa nedostatkom informacija, listama čekanja, nedostupnošću i troškovima usluga u poređenju sa roditeljima/starateljima dece školskog uzrasta ($p < 0,001$).

U periodu između 2018. i 2023. godine, u Srbiji su se dogodile značajne promene koje su unapredile sistem podrške, uključujući objavljivanje novih Smernica za skrining, dijagnozu i intervencije kod dece sa PSA, kao i pokretanje treninga veština za staratelje koji je razvila Svetska zdravstvena organizacija. Iako je napredak u reformi zakona i javne politike evidentan, porodice osoba sa PSA i dalje se suočavaju sa značajnim poteškoćama u pristupu socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim uslugama.

Autori preporučuju nacionalno mapiranje mreže podrške kao prvi korak ka identifikaciji i rešavanju najhitnijih potreba porodica sa PSA u Srbiji. Ove preporuke naglašavaju važnost prilagođavanja podrške specifičnim potrebama adolescenata i mladih odraslih osoba, naročito u procesu tranzicije u odraslo doba.

● PRIKAZ SLUČAJA

Doc. dr Milutin Kostić
sa saradnicima

Časopis za kliničku psihijatriju (*The Journal of Clinical Psychiatry*) je zvanična publikacija Američkog društva za kliničku psihofarmakologiju koja se izdaje već 85 godina. Prvi broj se pojavio 1939. godine i od tada ovaj časopis je postao važan i veoma cenjen izvor kliničkih informacija o temama psihičkog zdravlja i psihijatrijskih poremećaja. Namenjen je psihijatrima i ostalim zdravstvenim radnicima i saradnicima koji se bave istraživanjima i prate dostignuća u dijagnostici i lečenju. Kliničke oblasti na koje su fokusirani radovi uključuju afektivne poremećaje, psihotične poremećaje, anksioznost, zavisnost, posttraumatski stresni poremećaj, poremećaj pažnje sa hiperaktivnošću i tako dalje.

U januaru 2024. godine, docent dr Milutin Kostić i saradnici objavili su prikaz slučaja pod nazivom: Pojava suicidalnosti nakon naglog prekida uzimanja venlafaksina: prestanak primene-primena-ponovni prestanak primene

(*Suicidality Emerging From Rapid Venlafaxine Discontinuation: A Challenge-Dechallenge-Rechallenge*; doi.org/10.4088/JCP.23cr14930).

U osnovi, već dugo postoji kontroverza oko povezanosti suicidalnosti i antidepresiva i u naučnim krugovima vode se mnoge debate o tome. Prva teza je bila da prosto smanjivanjem jačine i učestalosti simptoma depresije ovi lekovi sigurno vode i ka smanjenju stope suicida koji je najgora posledica depresije. Nažalost, randomizovane kontrolisane i naturalističke studije ne samo da nisu potvrdile ovu korelaciju, već su pokazale da postoji šansa i da je efekat čak suprotan, odnosno da antidepresivi povećavaju rizik suicida u odnosu na one koji nisu koristili. Pošto je klinički na sreću ovo redak događaj, istraživanje, a posebno uzročno istraživanje je jako teško te definitivni zaključci još nisu mogući.

Ipak određeni nalazi pokazuju da čak i da antidepresivi povećavaju suicidalnost, što nije dokazano i na nivou hipoteze je, to ne čine konstantno u toku lečenja, već pre svega prilikom uključivanja i eventualno isključivanja leka.

Tokom rada u dispanzeru autoru rada, dr Kostiću se javila pacijentkinja koja je opisala da nikada nije imala suicidalne ideje ili namere i da je počela lečenje u privatnoj ordinaciji zbog depresije. U kratkom periodu (šest meseci) imala je dva trenutka kada je naglo prekinula lek i oba puta su se pojavile suicidalne misli, drugi put praćeno čak i vrlo ozbiljnim medikamentoznim pokušajem suicida, nakon kojeg odlučuje da promeni lekara i došla je na Institut za mentalno zdravlje u Beogradu.

Prvi autor rada je zapazio klinički izuzetno važan fenomen i obratio se Martinu Ploedrlu sa kojim je radio na drugom istraživačkom projektu imajući u vidu da se dr Ploedrl bavi suicidalnošću i uzrocima iste. Na njegovu preporuku opis ovog kliničkog slučaja je prvo bio objavljen na Tviteru. Na ovu objavu reagovao je, između ostalog, Michael Hendgartner, koji je predložio da se napiše aktuelna publikacija. Pacijentkinja je sve vreme uključena i u pisanje rada, te je čak imala uvid u finalnu verziju da potvrdi da opis verno opisuje tok događaja. Uz to dala je pisani informisani pristanak i za objavu na Tviteru i za objavu rada.

Aktuelni prikaz slučaja je dragocen jer je jako teško i čak opasno na više nivoa napraviti randomizovanu kontrolisanu studiju naglog isključenja antidepresiva da bi utvrdili da li

postoji rizik od povećane suicidalnosti. S obzirom na to, treba dokumentaovati svaki sličan slučaj i usresrediti se na studije slučaja u vezi sa antidepresivima i suicidalnošću, a aktuelni prikaz slučaja ima posebnu težinu jer pokazuje dva pokušaja suicida kod istog pacijenta u dva nezavisna vremenska perioda (stoga je i u nazivu naglašeno da postoji: primena leka -prestanak primene - ponovna primena - ponovni prestanak).

Zaključak bi bio da pacijenti moraju biti upozoreni da ne isključuju naglo antidepresive, konkretno u ovom slučaju venlafaksin, i da taj proces mora da bude izuzetno spor, posebno kod dužeg uzimanja. Budući pravci bi bili da se osmisli i primeni bolji i sigurniji model smanjivanja antidepresivne farmakoterapije sa što manje neželjenih efekata, posebno u cilju smanjivanja najfatalnijeg rizika - suicida. Potencijalno, ovaj neželjeni efekat bi mogao da se ispituje u kontekstu neurobiologije suicidalnosti.

GOST BILTENA

Dragan Popović, protonamesnik
i doktorand Pravoslavnog
bogosluskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

izvor Matica srpska, autor Dragan Lučić

BIOETIKA SMRTI

Kako ste se odlučili da se bavite temom bioetike smrti?

Kao „iznuđena“ oblast društvenog delovanja bioetika se bavi etički problematičnim intervencijama u oblasti očuvanja i unapređenja čovekovog zdravlja i života. U ovome je smrt samo jedan od problema koji nastaje ne samo čovekovim direktnim uplitanjem u sam proces umiranja, već i pogrešnim razumevanjem i odnosom prema ovom fenomenu. Sa druge strane, kao element koji je ne samo značajan već umnogome i određujući za način čovekovog postojanja, smrt je indirektno prisutna u većini problema bioetičke sadržine. Rečeno potvrđuje i sadržaj moje knjige (Bioetika smrti, 2022), u kojoj se ne bavim direktno problemom smrti, ali je ona prisutna u osnovnim problemima transplantacija organa (pretpostavljene saglasnosti i moždane smrti). Pored ovoga, u knjizi sam ukazao na činjenicu da pored psihofizičke, postoji i duhovna dimenzija smrti koja nastaje odvajanjem čoveka od Boga, zbog čega je sve što do nje dovedo, ma koliko delovalo etički dobro i ispravno iz perspektive unapređenja čovekovog života i zdravlja, za pravoslavnu

bioetiku u potpunosti neprihvatljivo. Deo knjige je takođe posvećen utilitarizmu Pitera Singera i problemu njegovog doživljaja smrti, odnosno etičkog vrednovanja ubijanja, svakako u kontekstu bioetičke problematike.

Rečeno dodatno utvrđuje činjenica da je temeljna razlika između hrišćanske i svake druge antropologije – koja je u osnovi svake bioetike, sadržana u odnosu prema smrti: sa jedne strane imamo za hrišćane identitetsko verovanje u Vaskrsenje i Život večni, dok je ovo za sve druge nehrišćanske antropologije u potpunosti neprihvatljivo.

Na koji način nam bioetika pomaže da bolje razumemo vrednosti povezane sa temama života i smrti?

Pokušaću da odgovorim ilustrujući primerima. Najpre, iz perspektive hrišćanske antropologije čovekov život počinje u trenutku začeca, kada se telu dodaje duša kao životvorna sila božanskog porekla. Ova, u hrišćanstvu nepobitna činje-

nica, podrazumeva da svako ugrožavanje čovekovog života u bilo kom stadijumu njegovog intrauterinog razvoja mora biti tretirano kao čovekoubistvo, što abortus čini neprihvatljivim medicinskim sredstvom „lečenja“. Sa druge strane, pod čovekovom smrću podrazumeva se proces odvajanja duše od tela, što problematizuje fenomen moždane smrti. Naime, bez namere da postavljamo pitanje njenog nastanka i svrhe postojanja, ukazujemo na činjenicu da je kardiopulmonalna aktivnost kod moždano mrtvog čoveka – bez obzira na njeno poreklo u veštačkoj podršci, pouzdan znak da duša nije napustila telo. Za pravoslavnu bioetiku ovo je sasvim dovoljan razlog neprihvatanja moždane smrti, i pored toga što medicina insistira na njenoj adekvatnosti.

Primeri ističu suprotstavljenost hrišćanske i medicinske antropologije na polju bioetičkog vrednovanja života i smrti, koja će teško biti prevaziđena, jer bi odstupanje Crkve od sopstvene antropologije značilo

napuštanje istine sopstvenog postojanja i ukidanje same sebe, dok je odricanje vladajuće medicine od svojih stavova još manje verovatno.

Sa druge strane, za pravoslavno hrišćanstvo je u principu ovo manje bitno, jer je istorijsko postojanje Crkve praćeno stranstvovanjem i sukobljavanjem sa ovosvetskim vrednostima, koje su se pokazale efemernim, sledstveno i neistinitim. Za Crkvu se vrednost života ogleda u smrti kao prelasku u Večni život, zbog čega njeno istrajavanje na poštovanju antropoloških istina nema karakter nametljivosti, već neophodnosti svedočenja svakome „ko ima uši da čuje“.

Koje je Vaše shvatanje uticaja pozicije Pitera Singera na teme života i smrti?

Singer je u svojim stavovima nedvosmislen, tako da u njima nema prostora za tumačenje i formiranje subjektivnih stavova. Budući da ne priznaje Božje postojanje, otvoreni je protivnik i borac protiv hrišćanske etike, smatrajući je poslednjom linijom odbrane od utilitarizma, čija je pobeda, po njemu, pitanje vremena. Kao naturalista, život i smrt smatra čisto biološkim procesima, bez ikakve duhovne reference. Vrhunac njegovog filozofsko-etičkog sistema, čiju sam detaljnu analizu dao u svojoj knjizi, predstavlja koncept „osobe“, na osnovu čijih proizvoljno ustanovljenih kriterijuma ne samo da izjednačava prava čoveka i životinja na život, već nekim životinjama daje prednost u odnosu na pojedine ljude.

Te životinje – kao što su, na primer, „zrela i odrasla“ kokoška ili svinja, time što ispunjavaju kriterijume osobe, imaju veće

pravo da ne budu lišene života nego, na primer, novorođenče ili nerođeno dete, jer ne zadovoljavaju Singerove kriterijume osobe. Njima je etički ispravno oduzeti život ukoliko će to izazvati više zadovoljstva nego bola kod njihovih bližnjih. Njegovi etički postulati su dominantni u današnjoj zapadnoj etici, uključujući i medicinske intervencije koje su prepoznate kao bioetički problematične.

Koja će biti tema Vaše doktorske teze?

Naslov moje doktorske teze, koja je u završnoj fazi izrade, je „Iskustvo bola u Dobrotoljublju“. Dobrotoljublje je zbornik svetoatačkih tekstova (od IV do XIV veka), koji je nastao krajem XVIII veka kao reakcija na sekularni duh novog helenizma i prosvetiteljstva obrazovanih Grka tog vremena (školovanih mahom na nekim od modernih univerziteta humanističkog i racionalističkog Zapada), kao naum i težnja njegovih pobornika da se odupru ovom pravoslavljju nepoznatom duhu. Tekstovi su uglavnom asketskog karaktera i ukazuju na način ispravnog postojanja čoveka u Crkvi, što se izjednačava sa ciljem i svrhom čovekovog postojanja uopšte. U njima istražujem fenomen bola koji posmatram u širem smislu, kao nelagodno, tenziona, traumatično psihosomatsko iskustvo čovekove nedostatnosti, najtešnje povezano sa praroditeljskim grehom i gubitkom blagodatne, duhovne zajednice sa Bogom. Ova stanja, koja su sabrana u jedan zajednički termin οδύνη (=bol), su direktno suprotstavljena pojmu ηδονή (=zadovoljstvo), kroz čiji se dinamičan odnos razotkriva

čitava istorija odnosa čoveka i Boga.

U prvom, uvodnom delu rada, istražujem istorijski odnos čoveka prema bolu, od presokratove antike do današnjih dana u dva pravca: teorija (filozofija) i praksa (medicina).

Koju biste poruku preneli mladim istraživačima koji bi želeli da istražuju slične teme?

I pored toga što je objektivnost podrazumevana u naučno-istraživačkoj delatnosti, smatram da je u savremenim istraživanjima oblast teološkog mišljenja nepravedno postavljena, bez čega ona ne može biti potpuna, samim tim ni objektivna. Ovo se naročito odnosi na naše društvo u kome postoji duboka ukorenjenost pravoslavnog hrišćanskog etosa, bez obzira na stepen njegovog ne/poznavanja. Ovo se može najbolje videti u dominantnom osećaju pripadnosti i odnosu poverenja prema Pravoslavnoj crkvi, koji su postojeći u našoj društvenoj zajednici.

● PROJEKAT KOJI OBEĆAVA

CEREBRO (<https://cerebro.rs/>)

dr Milorad Dragić, asist. i naučni
saradnik

Bazična istraživanja su od velikog značaja za razumevanje efikasnosti i podnošljivosti kliničkih metoda i neophodna su da bi se unapređivala dijagnostička i terapijska praksa. Transkranijska magnetna stimulacija - TMS je metod koji se više decenija koristi ne samo u terapijske svrhe kod psihijatrijskih poremećaja, već i u dijagnostičke svrhe, posebno u domenu neuroloških poremećaja i bolesti.

Na Biološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu u toku je projekat CEREBRO –*Karakterizacija sekretoma moždanog intersticijskog fluida nakon ponovljene stimulacije teta praskovima – dešifrovanje neurohemije moždane stimulacije*, finansiran od strane Fonda za nauku Republike Srbije iz poziva PROMIS2023 (Broj projekta 10824). Projekat će trajati od 2024. do 2026. godine. O projektu za Bilten govori rukovodilac projekta dr Dragić, iz Centra za translacione neuro nauke (Katedra za opštu fiziologiju i biofiziku, Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu).

Zašto ste se odlučili za *theta-burst* stimulaciju i šta se do sada zna o njenom uticaju na sekretom likvora na animalnim modelima?

Od 1987. godine, kada su Barker i sar. uveli repetitivnu TMS (rTMS) kao istraživački i dijagnostički alat, interesovanje

za ovu neinvazivnu metodu stimulacije mozga sve više raste. Danas postoji veliki broj različitih protokola, ali intermitentna stimulacija teta praskovima (iTBS) privlači pažnju zbog kraćeg trajanja stimulacije i jednake efikasnosti kao klasični protokoli. Koncept teta-talasa potiče od neuronske aktivnosti u opsegu 4-7 Hz, registrovane u hipokampusu pacova tokom procesa učenja i pamćenja. Ovaj obrazac stimulacije povezan je i sa dugotrajnom potencijacijom (LTP), što je podstaklo primenu ovog obrasca i na ljudski mozak putem rTMS-a. Zbog neinvazivnosti i minimalnih nuspojava, mnoge studije su isprva sprovedene na ljudima, ali mehanizmi delovanja ostaju nedovoljno istraženi, čak i na animalnim modelima. Iako je poznato da rTMS poboljšava učenje, pamćenje, smanjuje neuroinflamaciju i poboljšava motoriku kod neurodegenerativnih bolesti poput Parkinsonove, efekti su uglavnom fenomenološki, bez jasnog mehanističkog razumevanja zašto se dešavaju. Stoga, CEREBRO projekat ima za cilj da otkrije koji se sve faktori rasta, citokini i hemokini oslobađaju nakon stimulacije, kako bi se pružila naučna podrška u odabiru optimalnih protokola za kliničku primenu.

Da li postoje slične studije na zdravim ljudima? Na kliničkim uzorcima?

Postoje brojne studije kako na zdravim ispitanicima, gde je pokazano da rTMS povećava nadražljivost motornog korteksa i neke aspekte učenja i pamćenja, ali i na pacijentima koji boluju od različitih neurodegenerativnih bolesti (Alchajmerova i Parkinsonova bolest) i psihijatrijskih stanja (depresija, opsesivno-kompulsivni poremećaj, anksioznost i panični poremećaji). Opisani efekti se kreću od toga da se uočavaju značajna poboljšanja do toga da nema efekata uopšte. U literaturi postoji veliki „šum“ u pogledu primene različitih protokola, dužine trajanja stimulacije, ali i stadijuma bolesti kada se počinje primenjivati rTMS, te su stoga i prijavljeni efekti izrazito heterogeni. Do sada, Američka Uprava za hranu i lekove odobrila je upotrebu rTMS za depresiju, opsesivno-kompulsivni poremećaj i hronični neuropatski bol, a od 2018. godine odobren je iTBS protokol za lečenje depresije. Dodatno, postoje indicije da rTMS ostvaruje pozitivne efekte i na bipolarni poremećaj, Turetov sindrom, generalizovani anksiozni poremećaj kao i u različitim poremećajima motorike. Ipak, nedostaju informacije o tome kakve se sve promene mogu

uočiti na nivou inflamacijskih faktora koji bi se merili iz krvi ili likvora.

Koja su vaša glavna istraživačka pitanja i da li ste do sada dobili neke odgovore?

TMS se izdvaja po tome što pozitivni efekti nadilaze trajanje stimulacije – pacijenti sa depresijom mogu biti bez simptoma i do godinu dana nakon šestonedeljne stimulacije. To ukazuje na dugotrajne promene u neuronskim mrežama i neurohemiji mozga. Projekat postavlja dva ključna pitanja: koji molekuli se oslobađaju nakon stimulacije i koliko dugo promene opstaju. Odgovori na ova pitanja će pomoći kliničarima u optimizaciji protokola i razumevanju terapijskih efekata, kao i otkrivanju novih terapijskih mogućnosti.

Naši dosadašnji rezultati na zdravim životinjama pokazuju da sedmodnevna primena iTBS dovodi do značajnih promena na nivou sinapsi, uključujući poboljšanu efikasnost i mehanizme spinaptogeneze i dugotrajne

potencijacije. Takođe, uočene su promene i u sekretumu, posebno u proteinima koji regulišu sinaptičku plastičnost, preživljavanje neurona i remodelovanje vanćelijskog matriksa, ključnim za stvaranje novih sinapsi.

Sa kim ćete saradivati na projektu?

Trenutno, na projektu saradjujemo sa Institutom za nuklearne nauke Vinča, Medicinskim fakultetom Vojnomedicinske akademije Univerziteta Odbrane, a nadamo se i saradnji sa Institutom za mentalno zdravlje gde se uskoro otvara Laboratorija za TMS. Od stranih partnera saradjujemo intenzivno sa Paris-Saclay Univerzitetom koji je deo Nacionalnog instituta za zdravlje i medicinska istraživanja Republike Francuske, koji je ove godine na Šangajskoj listi rangiran kao 12. u svetu i prvi u Evropi.

Šta smatrate glavnim izazovima i kada bi mogli da se očekuju klinički relevantni rezultati?

Glavni izazov projekta je metodološke prirode, jer uključuje uzorkovanje međućelijske tečnosti mozga iz budnih životinja bez narušavanja krvno-moždane barijere tokom 6 do 12 sati. Zahvaljujući podršci Fonda za nauku i nabavci najsavremene opreme, izvođenje ovih metoda je omogućeno. S obzirom na pozitivne efekte zabeležene kod zdravih životinja i minimalne nuspojave rTMS-a, planiramo, u saradnji sa Institutom za mentalno zdravlje, studiju na zdravim ispitanicima kako bismo istražili sedmodnevni efekat iTBS na procese učenja i pamćenja, što će biti prvi korak ka translaciji naših rezultata prema klinici.

● MASTER RAD

Aleksa Stamenković, master
psiholog

Aleksa Stamenković je master psiholog u Specijalnoj bolnici za bolesti zavisnosti – Odsjek za lečenje zavisnika od psihoaktivnih supstanci. Nedavno je odbranio master rad pod nazivom „Uloga ličnosti i porodičnih odnosa u razumevanju zavisničkog ponašanja“ na Filozofskom fakultetu – odeljenje za psihologiju, pod mentorstvom doc. dr Ivane Peruničić Mladenović (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu; Institut za mentalno zdravlje u Beogradu).

Kako ste se opredelili za temu ispitivanja uloge ličnosti i porodičnih odnosa u razumevanju zavisničkog ponašanja? Šta je na tu temu bilo poznato u literaturi pre početka Vašeg istraživanja?

Generalno me zanima hronična i zahtevnija psihopatologija. U razgovoru sa profesorkom Peruničić Mladenović uobličila se finalna ideja. Na osnovu literature koja je objavljena u proteklih dvadeset godina značajan broj studija je pokazao da postoji značajna razlika u pogledu izraženosti određenih crta ličnosti između osoba sa bolestima zavisnosti i zdravih. Osobe sa bolestima zavisnosti postižu više rezultate na crti neuroticizam i niže rezultate na crtama ekstraverzija, saradljivost, savesnost i otvorenost. Takođe, pokazano je da su porodice osoba sa bolestima zavisnosti manje funkcionalne bez obzira koji model porodične funkcionalnosti primenili. Malo je studija koje su se bavile načinom na koji osobe sa bolestima zavisnosti percipiraju stilove roditeljstva svojih roditelja. Postoje nalazi da stilove roditeljstva svojih roditelja češće opisuju kao autoritarne i/ili permisivne.

Koje je glavno istraživačko pitanje u Vašem master radu i šta su bile osnovne hipoteze?

Cilj je bio da se proverí da li je na osnovu strukture ličnosti, porodične funkcionalnosti i percipiranih stilova roditeljstva iz detinjstva moguće predvideti postojanje bolesti zavisnosti kod pojedinca. Takođe, istraživanje je nastojalo da proverí koliki je dodatni značaj porodične funkcionalnosti i stilova roditeljstva kada je ličnost uzeta u obzir. Hipoteze su bile da je na osnovu ova tri seta varijabli moguće predvideti postojanje bolesti zavisnosti, da sva tri seta varijabli uzeta zasebno objašnjavaju značajan procenat varijanse zavisničkog ponašanja, kao i da zajedno sva tri seta varijabli značajno doprinose povećanju ukupne objašnjene varijanse zavisničkog ponašanja.

Kakav je bio dizajn studije i kako je prikupljen uzorak?

Studija je bila korelacionog tipa. Uzorak je bio prigodan. Jedan deo su činili pacijenti koji imaju dijagnostifikovanu neku od bolesti zavisnosti i bili su na lečenju u okviru Klinike za bolesti zavisnosti Instituta za mentalno zdravlje, Specijalne bolnice za bolesti zavisnosti u Beogradu i Službe psihijatrije Opšte bolnice Jagodina. Kontrolnu grupu su formirali ispitanici regrutovani putem društvenih mreža, bez bolesti zavisnosti.

Ličnost je konceptualizivana po Šestofaktorskom modelu ličnosti – HEXACO. Porodična funkcionalnost je koncipirana po Cirkumpleks modelu (tri dimenzije porodičnog funkcionisanja: kohezija, adaptibilnost i komunikacija). Korišćena je i Skala porodične adaptibilnosti i kohezije IV (FACES IV). Stilovi roditeljstva kon-

cipirani su kroz teoriju Dijane Braumind koja pretpostavlja postojanje tri prototipna stila roditeljstva: autoritarni, autoritativni i permissivni. Za procenu stilova roditeljstva korišćen je Upitnik roditeljskog autoriteta (PAQ).

Koji su glavni rezultati i kakvu ulogu imaju ličnost i porodični odnosi u razumevanju zavisničkog ponašanja?

Rezultati upućuju da je na osnovu ličnosti i porodičnih odnosa moguće predvideti prisustvo bolesti zavisnosti sa tačnošću klasifikacije 81-82%. Pored toga, svaki set varijabli zasebno objašnjava značajan procenat zavisničkog ponašanja. Ipak, binarni logistički modeli pokazali su da u slučaju kada se u prvom koraku uvedu demografski podaci i ličnost, a u drugom koraku porodična funkcionalnost ili stilovi roditeljstva, promene procenta ukupne objašnjene varijanse zavisničkog ponašanja nisu statistički značajne. Iz ovoga sledi da ne možemo tvrditi da porodična funkcionalnost i stilovi roditeljstva statistički značajno doprinose procentu objašnjene varijanse zavisničkog ponašanja ukoliko je ličnost prethodno uzeta u obzir.

Na šta biste želeli da se fokusirate u svom budućem radu na ovom istraživačkom problemu?

Prvo, bilo bi zanimljivo proveriti da li se na osnovu karakteristika ličnosti i porodičnih odnosa unutar populacije osoba sa bolestima zavisnosti mogu izdvojiti podgrupe pacijenta sa jasnim karakteristikama. Na primer, podgrupa onih koji su skloni povlačenju, zavisni su od podrške drugih, sa negativnom predstavom sebe, i podgrupa osoba sklonih impulsivnom i agresivnom ponašanju, negativno orijentisanih prema drugima i koliko se ove grupe poklapaju sa specifičnim vrstama zavisnosti.

Drugo, može se primeniti fenomenološka interpretativna analiza i kvalitativna metodologija kako bi se ispitao psihološki svet osoba sa bolestima zavisnosti. Ovo znači da bi se težio da se utvrdi kakve predstave je pojedinac razvio o sebi, drugim ljudima i svetu uopšte. To bi moglo da pomogne psihoterapeutima da lakše razumeju dinamiku psiholoških procesa i interpersonalnih odnosa osoba sa bolestima zavisnosti i dodatno prilagode tretman.

Šta biste želeli da poručite mladim istraživačima zainteresovanim za sličnu tematiku?

Sa praktične strane pre svega da imaju na umu da će za prikupljanje podataka trebati dosta vremena i da koriste manji broj upitnika. Značajan broj pacijenata sa bolestima zavisnosti iz različitih razloga ne želi da učestvuje u istraživanjima ili odustane tokom učešća, a takođe je i značajan broj ljudi iz opšte populacije suspektan na prisustvo bolesti zavisnosti.

Sa teorijske strane, želeo bih da pozovem mlade istraživače da populaciju zavisnika u pogledu ličnosti i porodičnih odnosa posmatramo kao heterogenu populaciju i da pokušamo da izdvojimo specifične subpopulacije za koje bismo pripremili specifične protokole tretmana.

● O KNJIŽEVNOM KLUBU NA INSTITUTU

dr Petar Vuković

U okviru palete edukativnih aktivnosti Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu, posebno mesto zauzima Književni klub koji se održava sredom u podne. Ova aktivnost namenjena je kako mladim lekarima, tako i psiholozima, defektolozima i socijalnim radnicima koji su nedavno otpočeli rad u polju mentalnog zdravlja. Ipak, njen značaj prevazilazi granice konkretnog savladavanja kliničkih znanja i doprinosi obogaćivanju celokupnog iskustva struke. Teme koje se obrađuju na ovom Književnom klubu ne odnose se uvek na psihijatriju kao medicinsku oblast, ali smisao kluba je upravo širenje vidika i podsticanje ličnog i profesionalnog razvoja učesnika.

Koncepcija Književnog kluba bazira se na ideji da mlade kolege na početku svake školske godine predlože naslove koje bi želeli da obrade tokom te godine. Ovi naslovi mogu uključivati knjige, filmove, serije ili pozorišne predstave koje se bave temama od značaja za psihijatriju, ali i šire, temama koje su inspirativne i stimulativne za zajedničko razmišljanje i diskusiju. Mlade kolege su pozvane da odaberu materijale koji ih lično interesuju i za koje smatraju da mogu doprineti njihovom profesionalnom i ličnom razvoju.

svakoj temi dodeljuje se jedan ili više termina, u zavisnosti od obima i složenosti materijala. Učesnici Književnog kluba prethodno čitaju ili gledaju odabrane naslove kako bi se pripremili za diskusiju. Diskusija započinje kolega ili kolegica koji su predložili naslov i koji obično daju kratak osvrt na svoje razloge za izbor i na lične utiske o delu. Nakon toga diskutuje se slobodnim tokom i učesnici razmenjuju ideje, komentare, mišljenja, često se nadovezujući jedni na druge.

Atmosfera u Književnom klubu je neformalna, što doprinosi otvorenosti i slobodi izražavanja. Učesnici imaju priliku da se izraze u dobronamernom ambijentu, bez straha od osude,

podsmeha ili nipodaštavanja, što omogućava iskreno razmatranje različitih stavova i ideja. Diskusije često obuhvataju širok spektar tema, uključujući analize likova iz književnih i filmskih dela, razmatranje društvenih i filozofskih pitanja, kao i sagledavanje problema kroz prizmu psihopatologije. Ova vrsta atmosfere doprinosi razvoju kritičkog razmišljanja i konstruktivne razmene suprotstavljenih stavova.

Inicijativa za osnivanje Književnog kluba na Institutu potekla je od doc. dr Milutina Kostića, koji je bio i prvi voditelj grupnih diskusija. Njegov cilj bio je da stvori prostor za kreativnu i intelektualnu razmenu među mladim kolegama, pružajući im mogućnost da se bave temama koje nisu nužno deo standardne edukacije, ali su ipak od velikog značaja za njihov profesionalni i lični razvoj. Tokom perioda kada je dr Kostić bio odsutan zbog stručnog usavršavanja, vođstvo kluba preuzela je prof. dr Olivera Vuković, koja je nastavila sa unapređivanjem i obogaćivanjem aktivnosti Književnog kluba.

U prethodnim okupljanjima Književnog kluba obrađivani su brojni značajni naslovi. Među njima, posebno su živahne diskusije izazvali distopijski roman "Vrli novi svet" Oldosa Hakslija, koji istražuje teme kontrole i slobode, kao i egzistencijalistički roman "Srećna smrt" Albera Kamija, koji se bavi pitanjima smisla i postojanja. Takođe, kultno filmsko ostvarenje "Jesenja sonata" Ingmara Bergmana i novija ekranizacija Šekspirovog "Makbeta" bila su temelj za duboko razmišljanje o ljudskoj prirodi i moralnim dilemama. Pored razmatranja pomenutih dela, organizovan je i odlazak u Jugoslovensko dramsko pozorište, gde je gledana predstava "Edip", što je dodatno obogatilo iskustvo boravka na klubu.

Jedna od poslednjih novina je pisanje eseja na temu naslova koji su diskutovani tokom seme-

stra. Ova novina omogućila je specijalizantima da u kraćoj pisanoj formi zabeleže ključne komentare, ideje i zaključke proizašle iz diskusija. Cilj je da eseji budu publikovani na srpskom jeziku, čime će se omogućiti budućim kolegama da dožive atmosferu sa Književnog kluba i steknu uvid u diskusije koje su se odvijale. Ova praksa ne samo da doprinosi dokumentovanju postignuća rada kluba, već i otvara mogućnost za komunikaciju sa celokupnom stručnom i akademskom zajednicom.

Za naredni semestar već su odabrani uzbudljivi novi naslovi, uključujući književno delo “Pseće srce” Mihaila Bulgakova, koje istražuje teme moralne degradacije i transformacije, kao i “Egzistencijalizam je humanizam” Žana Pola Sartra, koji će omogućiti diskusiju o filozofskim osnovama egzistencijalizma. Tu su i film “Nepriagođena” i serija “Sve miriše na spas”, koji će pružiti priliku za razumevanje savremenih druš-

tvenih fenomena i njihovih uticaja na pojedince, posebno u kontekstu mentalnog zdravlja.

Književni klub Instituta za mentalno zdravlje ne spada pod tradicionalne okvire edukacije. Međutim, iako nije klasična obuka, njegova vrednost leži u neformalnom pristupu koji podstiče kreativnu razmenu ideja i kritičko razmišljanje, kao i sagledavanje problema iz različitih uglova i donošenje zaključaka zasnovanih na više različitih mišljenja. Ovakav pristup doprinosi stvaranju kompetentnijih i empatičnijih profesionalaca u oblasti mentalnog zdravlja, spremnih da rade u timu i uvažavaju različite stavove svojih kolega. Osim što obogaćuje profesionalnu obuku mladih kolega, klub im pruža i dragocena iskustva koja će im koristiti tokom njihove karijere i života u celini.

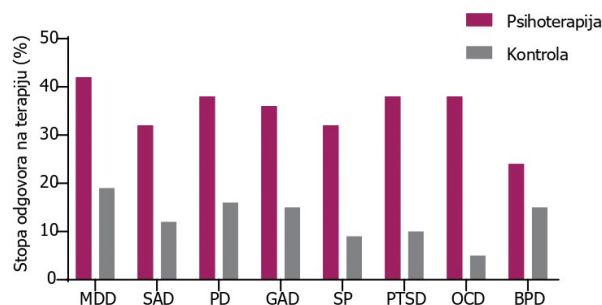
NOVOSTI IZ SVETA

Apsolutni i relativni ishodi psihoterapijskih tretmana za osam mentalnih poremećaja: sistematski pregled i meta-analiza

Psihoterapija predstavlja terapiju izbora za većinu psihijatrijskih poremećaja. Iako su efekti psihoterapije široko proučavani kroz brojne randomizovane kontrolisane studije, relativno mali broj meta-analiza je uporedo ispitivao efekte psihoterapije među različitim poremećajima. Nedavno objavljen sistematski pregled i meta-analiza koju su sproveli Cuijpers i sar. u renomiranom časopisu *World Psychiatry*, imali su za cilj da uporede apsolutne i relativne ishode psihoterapijskih tretmana za osam psihijatrijskih poremećaja: veliki depresivni poremećaj (MDD), socijalni anksiozni poremećaj (SAD), panični poremećaj (PD), generalizovani anksiozni poremećaj (GAD), specifične fobije (SP), posttraumatski stresni poremećaj (PTSD), opsesivno-kompulzivni poremećaj (OCD) i granični poremećaj ličnosti (BPD).

Autori ističu da širi pristup, koji obuhvata više psihijatrijskih poremećaja, omogućava direktno poređenje veličine efekta psihoterapije među različitim dijagnozama. Kako bi se rezultati lakše interpretirali, odlučeno je da se efikasnost tretmana izražava kategorijalno, kao stopa odgovora na terapiju (broj pacijenata sa redukcijom simptoma $\geq 50\%$ podeljen sa ukupnim brojem pacijenata). Primarni ishod je bila apsolutna stopa odgovora na terapiju, dok su sekundarni ishodi uključivali relativne pokazatelje poput relativnog rizika (RR) i broja potrebnog za izlječenje (eng. *Number Needed to Treat* - NNT). Prikazivanje apsolutnih stopa za eksperimentalne i kontrolne grupe omogućava transdijagnostičku uporedivost veličine efekta psihoterapije, eliminišući uticaj različitih kontrolnih intervencija koje mogu uticati na veličinu efekta kada se rezultati prikazuju relativnim pokazateljima.

Pretraživanjem literature, autori su identifikovali ukupno 111.886 studija, od kojih je 441 studija ispunila kriterijume za uključivanje u finalnu anali-

zu. Analizirane su samo randomizovane kontrolisane studije koje su upoređivale psihoterapijske tretmane sa jednom od tri kontrolne intervencije (lista čekanja, placebo pilula ili uobičajen tretman) kod odraslih osoba sa dijagnozama postavljenim uz pomoć strukturisanog dijagnostičkog intervjua. Apsolutne stope odgovora na psihoterapiju u eksperimentalnim grupama bile su: 42% (95% CI: 39-45%) za MDD, 38% (95% CI: 33-43%) za PTSD, 38% (95% CI: 30-47%) za OCD, 38% (95% CI: 33-43%) za PD, 36% (95% CI: 30-42%) za GAD, 32% (95% CI: 29-37%) za SAD, 32% (95% CI: 23-42%) za SP i 24% (95% CI: 15-36%) za BPD. Stope odgovora u kontrolnim grupama varirale su od 5% za OCD do 19% za MDD. Relativni rizik je bio statistički značajan kod svih poremećaja osim kod BPD, dok je NNT za statistički značajne ishode u zavisnosti od poremećaja varirao od 2,4 (za OCD) do 5,2 (za GAD).

Autori su naglasili da je ovo prva meta-analiza koja uporedno istražuje efekte psihoterapije kod osam psihijatrijskih poremećaja, koristeći jasno definisanu meru efikasnosti tretmana. Rezultati ukazuju na relativno skromne stope odgovora na psihoterapijske tretmane za sve ispitivane poremećaje. Iako je većina psihoterapijskih tretmana pokazala bolju efikasnost u poređenju sa kontrolnim grupama, većina pacijenata nije postigla $\geq 50\%$ smanjenje simptoma. Ovi rezultati sugerišu da je često potrebno kombinovati nefarmakološke i farmakološke tretmane kako bi se postigli optimalni rezultati lečenja. Zaključno, rezultati naglašavaju potrebu za daljim istraživanjima usmerenim na precizno definisanje slede terapijskih koraka u slučaju neuspeha inicijalnog tretmana, kao i za razvoj novih, efikasnijih terapija.

World Psychiatry

OFFICIAL JOURNAL OF THE WORLD PSYCHIATRIC ASSOCIATION (WPA)

Proživljeno iskustvo mentalnih poremećaja kod adolescenata: “bottom-up” pregled literature, zajednički osmišljen, sproveden i napisan od strane eksperata po iskustvu i eksperata struke

U jednom od prethodnih izdanja Biltena predstavili smo metodološki zanimljiv rad na temu proživljenog iskustva psihoze, koji se bavio iskustvima pacijenata u različitim fazama ovog poremećaja. Koristeći sličan pristup, u članku koji je nedavno objavljen u prestižnom časopisu *World Psychiatry* pod naslovom- “*The lived experience of mental disorders in adolescents: a bottom-up review co-designed, co-conducted and co-written by experts by experience and academics*” istražena su subjektivna iskustva adolescenata sa različitim psihijatrijskim poremećajima. Ova studija, koju su zajednički osmislili i napisali eksperti po iskustvu i stručnjaci iz oblasti mentalnog zdravlja koje je predvodio Paolo Fusar-Poli (London), koristi perspektivu iz prvog lica, a rad pruža dublji uvid u način na koji adolescenti doživljavaju i prevazilaze izazove psihičkog funkcionisanja. Psihijatrijski poremećaji se često manifestuju tokom adolescencije, perioda od kritičnog značaja za psihološki razvoj. Iako je rana intervencija od ključnog značaja, sistem nege je često fragmentisan, što stvara jaz u tranziciji pružanja usluga od dece ka odraslima. Cilj ove studije bio je da pokuša da premosti taj jaz kroz pregled i sintezu prikaza iz prvog lica o životnim iskustvima adolescenata sa dijagnostikovanim poremećajima raspoloženja, psihozama, ADHD-om, anksioznim poremećajima, poremećajima ishrane i drugo. Sistematski pregled kvalitativnih studija sproveden je korišćenjem baza podataka *Web of Science* i *PubMed*. Istraživanje je obuhvatilo širok spektar mentalnih poremećaja i prikupljeni su narativi adolescenata uzrasta od 10 do 19 godina. Prikupljeni materijal organizovan je u tematske celine koje opisuju subjektivna iskustva, društvene interakcije i angažovanje u sistemu zaštite mentalnog zdravlja. Studija je takođe uključila radionice sa mladima iz različitih kulturnih sredina, čime su podaci dodatno obogaćeni raznovrsnim perspektivama.

Studija je potvrdila da adolescenti prolaze kroz značajne promene u identitetu, emocijama i percepciji stvarnosti. Na primer, poremećaji raspoloženja se karakterišu osećajem otuđenosti od ranije slike o sebi, dok se adolescenti sa psihozom suočavaju sa iskrivljenom percepcijom, halucinacijama i paranojom. Neurodivergentni adolescenti (oni sa ADHD-om ili autizmom) često se osećaju

drugačije od svojih vršnjaka, što vodi izazovima u razumevanju socijalnih interakcija i emocionalnoj regulaciji. Samopovređivanje se često opisuje kao način sticanja kontrole nad preplavljujućim emocijama ili osećajem emocionalne otupelosti. Adolescenti sa psihijatrijskim poremećajima često prijavljuju osećaj izolacije i nerazumevanja, posebno od strane svoje porodice i vršnjaka. Roditelji adolescenata naglašavaju da zlostavljanje od strane vršnjaka i nastavnika predstavlja ključni faktor viktimizacije i doživljaja stigmatizacije, a ovo opisuju kao „fenomen sa ozbiljnijim posledicama od samih poremećaja.“ Ipak, podrška vršnjaka, naročito onih koji se suočavaju sa sličnim problemima, može igrati ključnu ulogu u smanjenju osećaja usamljenosti i pružanju emocionalne utehe. Društvene mreže, iako ponekad doprinose osećaju neadekvatnosti, često služe i kao platforma za povezivanje i međusobnu podršku. Postavljanje dijagnoze često izaziva pomešana osećanja kod adolescenata: neki to doživljavaju kao olakšanje, dok drugi kao pretnju svom identitetu. Pristup uslugama zaštite mentalnog zdravlja predstavlja još jedan značajan izazov. Emocionalne prepreke, poput straha od osude i stida, zajedno sa organizacionim problemima, kao što su dugi periodi čekanja i jaz između dečijih i odraslih službi, dodatno komplikuju proces lečenja. Autori ističu da su pozitivna iskustva sa stručnjacima za mentalno zdravlje — onima koji pružaju empatiju i razumevanje — od ključnog značaja za poboljšanje ishoda lečenja.

Ova studija pruža važne uvide za kliničku praksu, istraživanje i kreiranje politika. Autori ističu potrebu za empatičnijim pristupom pružanju usluga zaštite mentalnog zdravlja prilagođenih mladima, koje uzimaju u obzir jedinstvena iskustva adolescenata. Škole takođe moraju pružiti veću podršku borbom protiv zlostavljanja i promovisati mentalno zdravlje kroz edukaciju nastavnog osoblja i učenika. Pored toga, rešavanje problema diskontinuiteta između nege adolescenata i usluga za odrasle ključno je za održavanje kontinuiteta lečenja. Studija naglašava duboko i raznoliko iskustvo adolescenata sa psihijatrijskim poremećajima. Integrisanjem njihovih stanovišta, ovaj rad nudi sveobuhvatnije razumevanje izazova zaštite psihičkog zdravlja sa kojima se suočavaju mladi. “Bottom-up” pristup, korišćen u ovoj studiji, služiće i kao model za buduća istraživanja, naglašavajući važnost zajednički osmišljenih studija koje spajaju akademske uvide sa realno proživljenim iskustvima pacijenata i njihovih bližnjih. Na kraju, studija poziva na sistemske promene da se sačuva psihičko zdravlje adolescenata, da se unapredi rana intervencija, uspostavi kontinuitet nege i poboljša razumevanje čitavog društva.

REFERENCE

Cuijpers P, et al. World Psychiatry 2024; 23(2): 267-75.

Fusar-Poli P, et al. World Psychiatry 2024; 23(2): 191-208.

Kostic M, et al. The Journal of Clinical Psychiatry 2024; 85(1): 23cr14930. <https://doi.org/10.4088/JCP.23cr14930>

Pejovic-Milovancevic M, et al. Psychiatria Danubina 2018; 30(Suppl 6), 354-64.

Popović D. Bioetika smrti: utilitarizam i pravoslavlje, Beograd: Institut za evropske studije; Kragujevac: Kalenić, 2022.

Vlaisavljević M, et al. International Journal of Developmental Disabilities 2024; 1-10.

NAUKA I UMETNOST

Odmaranje duše

Palmoćićeva je odmaralište duše moje
Ako ne veruješ dođi i nađi nešto svoje.
Nekome je teško, a nekome milina,
Jer tamo vladaju rad i disciplina.
Ponekad je teško ustajati rano,
Ali posle kafe sve ide lagano.
Doručak i terapija uvek u isto vreme
Posle toga grupa, tu nema dileme.
Na radnoj terapiji uvek nađemo sebe
Jer tamo je cveta koja daje teme.
Posle ručka obaveza nema,
Ali sa prijateljima se uvek nađe tema.
Doktori i tehničari prva su klasa,
I uvek su tu da pruže ruku spasa.
Put ka zdravoj duši uopšte nije lak,
Zato moraš biti istrajan i jak.
Ako želiš naći svojoj duši spas,
Onda dođi ovde i poslušaj nas.

Boris Milošević
Nikola Rančić

Institut za mentalno zdravlje,
Milana Kašanina 3, 11000 Beograd;
Tel.: +381 11 3307500;
Web: www.imh.org.rs

Urednik:

Nađa P. Marić

Pomoćnici urednika:

Milutin Kostić, Sanja Andrić-Petrović,
Ivan Ristić i Petar Vuković
Bojana Pejušković (nauka i umetnost)

Tehnička obrada:

Dosije studio, Beograd

Pratite stranicu Sci - publikacija zaposlenih
na Institutu:

<https://imh.org.rs/page.php?id=52>

**JAVITE NAM SE DA RAZGOVARAMO
O VAŠIM REZULTATIMA!**